

Aleksandra Trzcielińska-Polus

dr hab., prof. UO, Uniwersytet Opolski
<https://orcid.org/0000-0003-2610-5639>

Kwestia upamiętnienia ofiar II wojny światowej na forum Bundestagu (2020–2022)¹

Wprowadzenie

Tragiczne dziedzictwo nazizmu z lat 1933–1945 stanowi historyczne obciążenie, które wymagało i wymaga od Niemców krytycznego podejścia do przeszłości i świadomości winy politycznej za zbrodnie popełnione w czasie II wojny światowej. Dyskusje i spory o pamięć oraz prawdę o nich trwają zarówno w Niemczech, jak i w innych państwach europejskich, przede wszystkim w Polsce. Tymczasem niemiecka polityka wobec przeszłości² ewoluowała i ewoluuje, a rządzący politycy zapewniają, że „pamięć o ofiarach zbrodni narodowosocjalistycznych jest główną troską rządu federalnego” (*das Erinnern an die Opfer der nationalsozialistischen Verbrechen sind ein Kernanliegen der Bundesregierung*)³:

¹ Tekst został przygotowany na konferencję naukową „Europa Środkowo-Wschodnia w polityce międzynarodowej XX i XXI wieku”, zorganizowaną przez Krakowską Akademię im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego w dniach 7–8.11.2022 r.

² Por. np.: N. Frei, *Polityka wobec przeszłości. Początki Republiki Federalnej i przeszłość nazistowska*, tłum. B. Muller-Ostrowska, Wydawnictwo Trio, Warszawa 1999; *Spór o niemiecką pamięć. Debaty Walser-Bubis*, red. P. Buras, K. Wóycicki, Centrum Stosunków Międzynarodowych, Warszawa 1999; *Historikerstreit. Spór o miejsce III Rzeszy w historii Niemiec*, red. M. Łukasiewicz, Aneks, Londyn 1990; *Zur Bewältigung der NS-Zeit in der DDR. Defizite und Neubewertungen*, Hrsg. Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn 1989.

³ Deutscher Bundestag, Drucksache 19/21223 z 22.07.2020 r., *Gedenken an die Opfer des deutschen Vernichtungskrieges und des NS-Besatzungsregimes im Osten 1939 bis 1945*, s. 4 [wszystkie zawarte w artykule tłumaczenia z języka niemieckiego: A.T.-P.].

Aktualne są wezwania do uczciwego i rzetelnego rozliczenia się nie tylko ze schedą narodowego socjalizmu, ale także niemieckiego kolonializmu (np. ze strony ludów Herero i Nama w Namibii). Stawiane są również pytania – głównie przez przedstawicieli młodego pokolenia Niemców i członków ugrupowań skrajnie prawicowych, takich jak np. Alternatywa dla Niemiec: kiedy wreszcie zaistnieje normalność i stabilizacja w tej dziedzinie oraz kiedy współcześni Niemcy nie będą obarczani winą za czyny popełnione przez ich ojców i dziadków?

Istnieje jednak dość powszechna zgodność przekonań, że wśród społeczeństwa niemieckiego (coraz bardziej zróżnicowanego etnicznie i kulturowo) wiedza na temat wojny i zbrodni popełnionych w czasach nazizmu przez Niemców w okupowanych państwach jest niedostateczna oraz że postępuje relatywizacja i instrumentalizacja przestępstw popełnionych przez nazistów, m.in. w kontekście toczącej się obecnie wojny w Ukrainie⁴.

Tezę niniejszego artykułu jest przekonanie, że Niemiecki Bundestag jest nie tylko organem legislacyjnym i kontrolnym wobec władzy wykonawczej, ale także współkreatorem polityki, zarówno wewnętrznej, jak i zagranicznej. To właśnie w gestii Bundestagu leży m.in. przyjmowanie odpowiednich uchwał, na podstawie których organy egzekutywy realizują plany wznoszenia obiektów upamiętniających ofiary nazizmu. Tak więc finansowanie projektów i samej budowy tychże obiektów możliwe jest dopiero po uchwaleniu odpowiedniego aktu przez parlament związkowy. Taką konkluzję zawarto m.in. w odpowiedzi rządu na interpelację parlamentarzystów Lewicy z 22.07.2020 r., w której posłowie pytali o realizację zapowiedzi zawartej w umowie koalicyjnej podpisanej w 2018 r., dotyczącej upamiętnienia mniej dotąd znanych ofiar narodowego socjalizmu⁵. Rząd wskazał w tym dokumencie na odpowiedzialność i kompetencje Bundestagu w kwestii podejmowania decyzji o miejscach pamięci o znaczeniu ogólnonarodowym.

W Bundestagu wielokrotnie prowadzone były dyskusje na temat polityki pamięci i polityki historycznej oraz odpowiedzialności historycznej, politycznej i moralnej Niemiec za dokonane zbrodnie, zniszczenia i straty poniesione przez Polskę oraz inne państwa podczas II wojny światowej. W niniejszym opracowaniu zaprezentowana zostanie chronologia debaty oraz wnioski wynikające ze składanych dokumentów w postaci projektów uchwał, interpelacji i zapytań poselskich, odpowiedzi i sprawozdań rządu oraz wystąpień deputowanych podczas sesji plenarnych Bundestagu na temat

⁴ Deutscher Bundestag, Drucksache 20/6112 z 22.03.2023, *Gedenken der Bundesregierung an den Jahrestag der Befreiung vom Faschismus und an den Jahrestag des Überfalls auf die Sowjetunion*, s. 2, 5.

⁵ „Der Deutsche Bundestag debattiert und entscheidet über ein solches Vorhaben”, *ibidem*, s. 3; „Zuständigkeit des Deutschen Bundestags für Beschlüsse über national bedeutsame Gedenkort”, *ibidem*, s. 4, 5; „Fragen der konkreten Umsetzung und der Finanzierung stellen sich erst auf der Grundlage eines entsprechenden Beschlusses des Deutschen Bundestages”, *ibidem*, s. 3.

dwóch miejsc pamięci. Pokróćce ukazany zostanie również kontekst społeczno-polityczny, głównie aktywność różnych instytucji i społeczeństwa obywatelskiego wspierająca i mobilizująca rząd do działania.

Celem artykułu jest prezentacja debaty prowadzonej na forum Bundestagu w odniesieniu do dwóch projektów dotyczących utworzenia:

- 1) miejsca pamięci polskich ofiar niemieckiej okupacji w latach 1939–1945 (*Polen-Denkmal zum Gedenken an die polnischen Opfer der deutschen Besatzung 1939 bis 1945*),
- 2) centrum dokumentującego okupację niemiecką w całej Europie (*Dokumentationszentrum „Zweiter Weltkrieg und Besatzungsherrschaft“*).

W umowie koalicyjnej rządu niemieckiego podpisanej 7.12.2021 r. realizacja obu tych projektów zadeklarowana została łącznie w jednym zdaniu: „Popieramy uchwały Bundestagu o utworzeniu Centrum Dokumentacji «Druza wojna światowa i niemiecka okupacja w Europie» oraz miejsca pamięci i spotkań dla upamiętnienia ofiar okupacji Polski i burzliwej historii polsko-niemieckiej”⁶.

Przegląd prowadzonych działań poprzedzony zostanie ukazaniem najbardziej istotnych uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych, mających (lub mogących mieć) wpływ na proces realizacji obu projektów. Należą do nich m.in.:

- powstanie w grudniu 2021 r. nowej koalicji rządowej (SPD-FDP-Sojusz 90/Zieloni), a wraz z tym przejście odpowiedzialności za powstanie miejsca pamięci polskich ofiar niemieckiej okupacji w latach 1939–1945 z Ministerstwa Spraw Zagranicznych do resortu minister stanu ds. kultury i mediów w Urzędzie Kanclerza Federalnego, Claudii Roth;
- konstatowany dość powszechnie brak wiedzy wśród społeczeństwa niemieckiego (szczególnie wśród młodego pokolenia oraz osób przybyłych do Niemiec w charakterze imigrantów ekonomicznych i uchodźców) na temat II wojny światowej, w tym na temat zbrodni popełnionych wówczas w Polsce i innych państwach europejskich⁷;
- obawy polityków i historyków, że po utworzeniu miejsca pamięci polskich ofiar II wojny światowej również inne państwa i narody będą domagały się podobnego upamiętnienia (np. Grecy, Ukraińcy, Białorusini czy Rosjanie)⁸;

⁶ *Koalitionsvertrag. Mehr Fortschritt wagen. Bündnis für Freiheit, Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit*, https://www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Koalitionsvertrag/Koalitionsvertrag_2021-2025.pdf, s. 99 [dostęp: 20.10.2022].

⁷ Przykładowo na stronie internetowej koalicji parlamentarnej partii Zielonych stwierdzono m.in.: „[...] außerhalb von Wissenschaftskreisen in Deutschland ist wenig über die deutsche Kriegsführung und deutsche Gewaltherrschaft bekannt”, Dokumentations-Zentrum 2 Weltkrieg, <https://www.gruene-bundestag.de/themen/kultur/dokumentations-zentrum-2-weltkrieg> [dostęp: 20.10.2022].

⁸ W odpowiedzi rządu na cytowaną powyżej interpelację Lewicy (Drucksache 19/21223, s. 7) wskazano, że ówczesny ambasador Ukrainy w Niemczech Andrij Melnyk 8.05.2020 r. wystosował pismo, w którym domagał się upamiętnienia 8 mln mieszkańców Ukrainy, którzy byli

- kontrowersyjny wniosek wniesiony pod obrady Bundestagu przez deputowanych Alternatywy dla Niemiec – odzwierciedlający poglądy części społeczeństwa niemieckiego – aby wybudować pomnik niemieckich ofiar II wojny światowej, oraz dwa kolejne projekty dotyczące upamiętnienia zamordowanych w czasie wojny świadków Jehowy oraz ofiar tyranii komunistycznej;
- znaczne pogorszenie w latach 2021–2023 stanu stosunków polsko-niemieckich;
- wojna w Ukrainie i pogarszająca się sytuacja ekonomiczna niemieckiej gospodarki i społeczeństwa po zniesieniu stanu epidemii COVID-19, jako skutek inflacji i problemów z zaopatrzeniem w surowce energetyczne – które stały się ważniejsze dla polityków i mediów od polityki pamięci.

Kalendarium działań dotyczących miejsca upamiętnienia polskich ofiar niemieckiej okupacji

W kontekście pierwszego projektu podkreślenia wymaga fakt, że tematem częściowo związanym z pomnikiem polskich ofiar niemieckiej okupacji w latach 1939–1945 (aczkolwiek bezsprzecznie równie ważnym) jest upamiętnienie członków Związku Polaków w Niemczech (ZPwN). Po obradach okrągłego stołu z 2011 r. strona niemiecka zapowiedziała m.in. upamiętnienie i rehabilitację ofiar – obywateli niemieckich polskiego pochodzenia, którzy jako członkowie ZPwN⁹ zostali wywłaszczeni, byli prześladowani, osadzeni w obozach koncentracyjnych i mordowani w okresie nazizmu. Zapowiedź ta znalazła się w rezolucji Bundestagu pt. „Niemcy i Polska – odpowiedzialność wynikająca z historii na rzecz przyszłości w Europie” (*Deutschland und Polen – Verantwortung aus der Geschichte, Zukunft in Europa*)¹⁰ przygotowanej w formie wniosku przez frakcje CDU/CSU, SPD, FDP i Sojusz 90/Zieloni oraz przyjętej przez Parlament Związkowy podczas posiedzenia 10.06.2011 r.¹¹

Realizacja tej zapowiedzi w postaci instytucji dokumentującej historię i kulturę Polaków w Niemczech (*Dokumentationsstelle zur Geschichte und Kultur der Polen in Deutschland*) przeciągała się. W Bundestagu pojawiały się zapytania posłów na temat prowadzonych rozmów oraz projektów rozwiązania kwestii zwrotu lub odszkodowania za mienie odebrane Związkowi Polaków w Niemczech, a także

ofiarami narodowego socjalizmu. W końcowej części dokumentu znajduje się także informacja o podobnych roszczeniach ze strony Białorusi.

⁹ Na podstawie wydanego z inicjatywy Hermanna Göringa rozporządzenia Rady Ministrów na Rzecz Obrony Rzeszy z 27.02.1940 r. ZPwN został zdelegalizowany, a jego majątek skonfiskowany.

¹⁰ Deutscher Bundestag, Drucksache 17/6145 z 9.06.2011 r., *Deutschland und Polen – Verantwortung aus der Geschichte, Zukunft in Europa*.

¹¹ Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll 17/115, Stenografischer Bericht z 10.06.2011 r., s. 13261–13262.

rehabilitacji działaczy tej organizacji. Między innymi deputowani partii Lewica złożyli 13.08.2013 r. interpelację¹², w której pytali rząd o realizację zapowiedzi sprzed dwóch lat. Rząd udzielił fragmentarycznej i dość wymijającej odpowiedzi 30.08.2013 r.¹³, w której wskazał na liczne inicjatywy podejmowane przez Niemcy od zakończenia II wojny światowej, mające na celu potępienie nazistowskiego terroru i rekompensatę poniesionych szkód, oraz stwierdził, że w połowie 2013 r. powstał portal internetowy dokumentujący historię Polaków w Niemczech (Porta Polonica. Centrum Dokumentacji Kultury i Historii Polaków w Niemczech¹⁴).

Przechodząc do głównego tematu, należy wskazać, że inicjatywę Władysława Bartoszewskiego dotyczącą upamiętnienia nie tylko członków ZPwN, lecz wszystkich polskich ofiar II wojny światowej (podobnie do komemoracji pomordowanych Żydów, homoseksualistów, Romów i Sinti, a także żołnierzy radzieckich) podjął w 2017 r. emerytowany urbanista niemiecki Florian Mausbach. Zaproponował wzniesienie pomnika w centrum Berlina, na placu Askańskim, przy zburzonym w czasie wojny dworcu Anhalter Bahnhof, naprzeciwko centrum dokumentującego przymusowe wysiedlenia Niemców po II wojnie światowej. Inicjatywę poparło wielu działaczy na rzecz pojednania polsko-niemieckiego, a także środowiska polonijne oraz Instytut Polski w Berlinie. Ogromne zaangażowanie wykazał także Niemiecki Instytut Spraw Polskich w Darmstadt. 15 listopada 2017 r. grupa inicjatorów budowy pomnika wystosowała apel do Bundestagu i społeczeństwa niemieckiego o poparcie utworzenia miejsca pamięci i spotkań. Apel podpisało kilkudziesięciu przedstawicieli świata polityki, nauki i kultury, w tym byli przewodniczący Bundestagu prof. Rita Süßmuth i Wolfgang Thierse oraz były szef SPD Kurt Beck¹⁵.

W czerwcu 2019 r. poparcie dla budowy pomnika polskich ofiar zadeklarował rząd niemiecki (konkretnie Ministerstwo Spraw Zagranicznych), a podczas obchodów 75. rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego akceptację dla realizacji tej idei (powtórzoną 1.09.2019 r. przed ruinami dworca Anhalt w Berlinie podczas uroczystości zorganizowanych przez Niemiecki Instytut Spraw Polskich z okazji 80. rocznicy agresji Niemiec na Polskę) wyraził także ówczesny przewodniczący Bundestagu Wolfgang Schäuble.

¹² Deutscher Bundestag, Drucksache 17/14549 z 13.08.2013 r., *Entschädigung von deutschen Staatsbürgerinnen und Staatsbürgern polnischer Herkunft wegen Verfolgung im Nationalsozialismus*.

¹³ Deutscher Bundestag, Drucksache 17/14665 z 30.08.2013 r. – odpowiedź na interpelację Lewicy (Drucksache 17/14549), *Entschädigung von deutschen Staatsbürgerinnen und Staatsbürgern polnischer Herkunft wegen Verfolgung im Nationalsozialismus*.

¹⁴ Porta Polonica, <https://www.porta-polonica.de/pl> [dostęp: 20.10.2022].

¹⁵ Wśród sygnatariuszy apelu byli m.in.: historycy Timothy Garton Ash, Hans Henning Hahn, Michael Wildt oraz Klaus Ziemer, a także premier Brandenburgii Dietmar Woidke i były minister finansów Hans Eichel.

Warto dodać, że na zakończenie dorocznego zjazdu Federalnego Związku Towarzystw Niemiecko-Polskich 27.10.2019 r. przyjęty został tzw. Apel z Homburga (*Homburger Appell der Deutsch-Polnischen Gesellschaft*), popierający inicjatywę budowy miejsca pamięci polskich ofiar niemieckiej okupacji w latach 1939–1945.

W sierpniu 2019 r. z petycją w sprawie pomnika wystąpiło 240 deputowanych do Bundestagu z ramienia pięciu frakcji: CDU/CSU, SPD, Zielonych, FDP i Lewicy. Dokumentu tego nie podpisał żaden z posłów partii Alternatywa dla Niemiec¹⁶. Deputowani tej partii złożyli natomiast w parlamencie 13.05.2020 r., w związku z 75. rocznicą zakończenia II wojny światowej, wspomniany wcześniej projekt uchwały, w którym wzywali niemiecki rząd do upamiętnienia niemieckich ofiar z czasów wojny i po zakończeniu działań wojennych. Dokument nosił tytuł: *Wyrażenie żałoby po niemieckich ofiarach II wojny światowej w formie pomnika*. Projekt ten spotkał się jednak ze zdecydowanym sprzeciwem pozostałych frakcji partyjnych w Bundestagu¹⁷.

Dyrektor Niemieckiego Instytutu Spraw Polskich w Darmstadt Peter Oliver Loew przedstawił 5 lutego 2020 r. urzędującej pełnomocnik rządu ds. kultury i mediów projekt budowy pomnika polskich ofiar. Następnie pojawiały się kolejne koncepcje pomnika zgłaszane przez wiele innych instytucji, w tym przez Fundację Pomnik Pomordowanych Żydów Europy.

W odpowiedzi rządu federalnego z 22.07.2020 r. na interpelację deputowanych Lewicy¹⁸, w której kilka pytań dotyczyło upamiętnienia polskich ofiar II wojny światowej¹⁹, stwierdzono m.in., że komemoracja ofiar narodowego socjalizmu w państwach Europy Wschodniej jest sprawą bardzo ważną, ale poszczególne grupy narodowe powinny zostać upamiętnione z uwzględnieniem odpowiedniego kontekstu historycznego. Rząd wskazał również na wiele wystaw i innych już wcześniej podjętych inicjatyw w tym zakresie, ze szczególnym uwzględnieniem ekspozycji poświęconych ofiarom Holokaustu oraz pielęgnowania miejsc pochówku ofiar masowych rozstrzeliwań na terenie państw byłego Związku Radzieckiego. Zwrócono ponownie uwagę na to, że zarówno Ukraina, jak i Białoruś także domagają się upamiętnienia ich ofiar. Za bardzo istotną część odpowiedzi uznać należy konstatację,

¹⁶ D. Brössler, *Bundestagsabgeordnete fordern ein Denkmal für polnischen NS-Opfer*, „Süddeutsche Zeitung”, 26.08.2019; C. von Salzen, *Jahrestag des deutschen Überfalls auf Polen: Abgeordnete fordern Gedenkort in Berlin für polnische NS-Opfer*, „Tagesspiegel”, 26.08.2019, <https://www.tagesspiegel.de/politik/abgeordnete-fordern-gedenkort-in-berlin-fur-polnische-ns-opfer-4658272.html> [dostęp: 25.10.2022].

¹⁷ Deutscher Bundestag, Drucksache 19/19156 z 13.05.2020 r., *Der Trauer um die deutschen Opfer des Zweiten Weltkrieges mit einer Gedenkstätte Ausdruck verleihen*.

¹⁸ Deutscher Bundestag, Drucksache 19/20915 z 8.07.2020 r., *Gedenken an die Opfer des deutschen Vernichtungskrieges und des NS-Besatzungsregimes im Osten 1939 bis 1945*.

¹⁹ Deutscher Bundestag, Drucksache 19/21223 z 22.07.2020 r. – odpowiedź na interpelację Lewicy (Drucksache 19/20915), *Gedenken an die Opfer des deutschen Vernichtungskrieges und des NS-Besatzungsregimes im Osten 1939 bis 1945*.

że budowa obiektów upamiętnienia ofiar wymaga odpowiedniej uchwały Bundestagu, ponieważ zarówno realizacja, jak i finansowanie odbywa się na podstawie takiego postanowienia, a takiej uchwały póki co nie było.

Jako ważny krok naprzód na drodze starań o upamiętnienie polskich ofiar niemieckiej okupacji w latach 1939–1945 należy określić podjęcie przez Bundestag 30.10.2020 r. uchwały o utworzeniu „Miejsca pamięci i spotkań” poświęconego Polakom²⁰. Przed głosowaniem odbyła się debata nad dwoma zgłoszonymi projektami uchwały:

- 1) Dwunarodowe niemiecko-polskie muzeum – Pamięć, edukacja i odpowiedzialność (*Ein binationales deutsch-polnisches Museum – Gedenken, Aufklärung und Verantwortung*), datowany 26.10.2020 r., przygotowany został przez frakcję Lewicy (Drucksache 19/23646). Ten projekt uchwały zawierał postulat zbudowania dwunarodowego muzeum ulokowanego w Polsce (np. w Warszawie lub Poznaniu) i w Niemczech;
- 2) Oddać sprawiedliwość właściwej historii niemiecko-polskiej i przyczynić się do pogłębienia szczególnych stosunków dwustronnych poprzez miejsce pamięci i spotkań (*Mit einem Ort des Erinnerns und der Begegnung dem Charakter der deutsch-polnischen Geschichte gerecht werden und zur Vertiefung der besonderen bilateralen Beziehungen beitragen*), złożony 27.10.2020 r. przez frakcje CDU/CSU, SPD, FDP i Sojusz 90/Zieloni (Drucksache 19/23708).

Podczas debaty przyznawano m.in., że stosunki polsko-niemieckie mają szczególny charakter oraz że Niemcy zbyt mało wiedzą o zbrodniach popełnionych podczas okupacji Polski (minister spraw zagranicznych Heiko Maas)²¹. Deputowany Paul Ziemiak podkreślił, że będzie to miejsce nie tylko przypominające o cierpieniach Polaków i ich bohaterskim oporze, ale także ukazujące samym Niemcom, do czego zdolny jest człowiek. Za trafne uznał określenie jednego z polskich literatów, który nazwał Polskę w latach 1939–1945 „cmentarzem cywilizacji”²². Poseł Manuel Sarrazin stwierdził, że pojednanie polsko-niemieckie jest procesem nadal niezakończonym i wymaga usuwania białych plam istniejących w świadomości Niemców²³.

Za wnioskiem frakcji CDU/CSU, SPD, FDP i Sojusz 90/Zieloni głosowali wszyscy posłowie ww. frakcji oraz deputowani z ramienia Lewicy. Nikt nie zgłosił sprzeciwu. Posłowie frakcji AfD wstrzymali się od głosu²⁴. Wniosek został zatem przyjęty znakomitą większością głosów. Za drugim wnioskiem sformułowanym przez frakcję Lewicy głosowali deputowani partii Zielonych oraz Lewicy. Przeciwni

²⁰ Deutscher Bundestag, Drucksache 19/23708 z 30.10.2020, *Mit einem Ort des Erinnerns und der Begegnung dem Charakter der deutsch-polnischen Geschichte gerecht werden und zur Vertiefung der besonderen bilateralen Beziehungen beitragen*.

²¹ Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll 19/187, Stenografischer Bericht z 30.10.2020, s. 23584.

²² *Ibidem*, s. 23582.

²³ *Ibidem*, s. 23586.

²⁴ *Ibidem*, s. 23589.

byli posłowie frakcji: CDU/CSU, SPD i FDP, a od głosu wstrzymali się członkowie frakcji AfD²⁵. Uchwała przyjęta 30.10.2020 r. przewiduje utworzenie na prominentnym miejscu w Berlinie miejsca upamiętniającego polskie ofiary II wojny światowej i nazistowskiej okupacji, które ma pomóc w zbliżeniu narodów niemieckiego i polskiego oraz w przewyciężeniu uprzedzeń.

Były minister spraw zagranicznych RFN Heiko Maas zaprezentował 15.09.2021 r. wypracowaną przez zespół szesnastu ekspertów koncepcję budowy pomnika, placówki dokumentacyjnej oraz centrum edukacyjnego. Jednakże do końca 2022 r. projekt ten nie doczekał się konkretyzacji. Od momentu jego prezentacji nastąpiła zmiana koalicji rządowej oraz zasygnalizowane powyżej przeniesienie odpowiedzialności za budowę miejsca pamięci. Claudia Roth, minister stanu do spraw kultury i mediów, 1.09.2022 r. z okazji uroczystości upamiętniających ofiary napaści Niemiec na Polskę w 1939 r. zapewniła, że podejmie starania, aby miejsce pamięci powstało możliwie szybko. Jako lokalizację wskazano tym razem park w dzielnicy Tiergarten, gdzie niegdyś stał gmach Opery Krolla, w którym Hitler ogłosił 1.09.1939 r., że III Rzesza rozpoczęła odwet na Polsce za rzekomą napad na niemieckie terytorium poprzedniego dnia.

Wkrótce po tym wydarzeniu deputowany Knut Abraham (CDU) złożył pisemne zapytanie poselskie w sprawie budowy miejsca pamięci polskich ofiar. Odpowiedzi udzieliła 11.10.2022 r. Claudia Roth. Stwierdziła, że jest to ważne przedsięwzięcie w sferze kultury pamięci, ale projekt przygotowany przez MSZ został przekazany do opracowania bardziej szczegółowej propozycji Fundacji Pomnik Pomordowanych Żydów Europy oraz Niemieckiemu Instytutowi Spraw Polskich. Minister zapewniła, że miejsce to upamiętni nie tylko okres okupacji Polski, ale także tysiącletnią historię stosunków polsko-niemieckich oraz że jej urząd regularnie wymienia poglądy na temat jego powstania z polskimi i niemieckimi partnerami w dziedzinie nauki, polityki i kultury²⁶.

O tym, że projekt znalazł się „w zamrażarce”, można wnioskować na podstawie ogólnej odpowiedzi, jakiej rząd udzielił 23.01.2023 r. na pytanie nr 2 zawarte w interpelacji frakcji CDU/CSU. Stwierdził, iż po przejęciu odpowiedzialności za opracowanie koncepcji „Miejsca pamięci i spotkań z Polską” przez pełnomocnika rządu federalnego ds. kultury i mediów zlecono opracowanie pogłębionej koncepcji tego miejsca Fundacji Pomnik Pomordowanych Żydów Europy oraz Niemieckiemu Instytutowi Spraw Polskich. Natomiast o wadze projektu ma świadczyć fakt, że został on wpisany do umowy koalicyjnej²⁷.

²⁵ *Ibidem*, s. 23590.

²⁶ Deutscher Bundestag, Drucksache 20/3987 z 14.10.2022 r., s. 1.

²⁷ Deutscher Bundestag, Drucksache 20/5402 z 26.01.2023, Antwort der Bundesregierung auf die Kleine Anfrage der Fraktion CDU/CSU, *Bilanz der Beauftragten der Bundesregierung für Kultur und Medien*, s. 2.

Aktywność parlamentu i rządu RFN w kwestii upamiętnienia wszystkich ofiar niemieckiej okupacji

Drugi, niejako konkurencyjny projekt, nosi tytuł Centrum Dokumentacyjne „Druą wojna światowa i niemiecka okupacja w Europie”. W rozdziale XIII długo negocjowanej umowy koalicyjnej rządu 19. kadencji (partii: CDU/CSU i SPD) z 12 marca 2018 r. znalazł się zapis: „Chcemy upamiętnić mniej dotąd uwzględniane ofiary narodowego socjalizmu i zmierzyć się z ich historią. W stolicy, w dialogu z naszymi wschodnioeuropejskimi sąsiadami, wzmocnimy upamiętnienie ofiar niemieckiej wojny eksterminacyjnej na Wschodzie”²⁸.

W nawiązaniu do tego zdania posłowie partii Lewica w lipcu 2020 r. zarzucili rządowi brak realizacji powyższej zapowiedzi. Deputowani wskazali, że w 2013 r. były dyrektor Muzeum Niemiecko-Rosyjskiego w Karlshorst Peter Jahn wystąpił z inicjatywą wzniesienia pomnika upamiętniającego ofiary nazistowskiej polityki Lebensraum (*Gedenkort für die Opfer der NS-Lebensraumpolitik*). W 2020 r. pomysł ten w zmodyfikowanej postaci – tj. wybudowania centrum dokumentującego niemiecką okupację w Europie w latach 1939–1945, podjęty został przez Radę Fundacji Pomnik Pomordowanych Żydów Europy i w maju 2020 r. przedstawiony ówczesnemu przewodniczącemu Bundestagu Wolfgangowi Schäuble w liście otwartym sygnowanym przez historyków Aleidę Assmann, Martina Austa i Heinricha Augusta Winklera.

Bundestag na wniosek frakcji CDU/CSU i SPD z 6.10.2020 r.²⁹ przyjął. 9.10.2020 r. uchwałę o rozpoczęciu prac nad Centrum, które ma powstać w Berlinie i dokumentować historię okupacji niemieckiej w całej Europie. Prace przygotowawcze ówczesna pełnomocniczka rządu federalnego ds. kultury i mediów prof. Monika Grütters powierzyła 4.01.2021 r. Niemieckiemu Muzeum Historycznemu, które przy udziale dwóch grup eksperckich pracowało nad koncepcją realizacji

²⁸ *Koalitionsvertrag. Ein neuer Ausbruch für Europa. Eine neue Dynamik für Deutschland. Ein neuer Zusammenhalt für unser Land*, s. 168, <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/974430/847984/5b8bc23590d4cb2892b31c987ad672b7/2018-03-14-koalitionsvertrag-data.pdf?download=1> [dostęp: 20.10.2022].

²⁹ Deutscher Bundestag, Drucksache 19/23126 z 6.10.2019 r., *Gedenken an die Opfer des deutschen Vernichtungskriegs stärken und bisher weniger beachtete Opfergruppen des Nationalsozialismus anerkennen*. W tym dokumencie również poświęcono sporo miejsca polityce hitlerowskich Niemiec wobec Polski. Stwierdzono m.in.: „Der deutsche Polenfeldzug war antislawisch ausgerichtet, aber er wurzelte ebenso in einem traditionellen preußisch-deutschen antipolnischen Ressentiment. Die deutsche Herrschaft in Polen stand von Anfang an unter der Prämisse der völligen Vernichtung der Staatlichkeit unseres Nachbarlandes”. (Niemiecka kampania przeciwko Polsce była ukierunkowana przeciwko Słowianom, ale w takim samym stopniu zakorzeniona była w tradycyjnej prusko-niemieckiej antypolskiej niechęci. Niemieckie rządy [okupacyjne] w Polsce od początku zakładały całkowite zniszczenie państwowości naszego sąsiedniego kraju).

projektu, i które obecnie poprzez stworzoną w tym celu fundację zajmuje się już zbieraniem dokumentacji i przygotowaniem koncepcji wystawy stałej oraz wystaw czasowych.

Rząd przesłał do Bundestagu 18.01.2021 r. „Harmonogram i plan działań na rzecz realizacji wniosku o wzniesienie Centrum Dokumentacji, Edukacji i Pamięci dotyczącego niemieckiej polityki okupacyjnej w czasie II wojny światowej”³⁰, w którym określono, kiedy i przez kogo wykonane mają być poszczególne przedsięwzięcia.

W czerwcu 2021 r. rząd przedłożył Bundestagowi sprawozdanie wstępne (*Zwischenbericht*)³¹ na temat zaawansowania prac nad projektem realizowanym przez Niemieckie Muzeum Historyczne. Muzeum zorganizowało 31.03.2022 r. sympozjum na temat „Europa i Niemcy w latach 1939–1945. Przemoc [prezentowana] w muzeum” (*Europa und Deutschland 1939–1945. Gewalt im Museum*).

Jak wskazano powyżej, w umowie koalicyjnej obecnego rządu 20. kadencji zapisano poparcie dla utworzenia Centrum. Podczas posiedzenia w Mesebergu 4.05.2022 r. rząd niemiecki zaakceptował projekt Centrum Dokumentacyjnego, a już 10.05.2022 r. przedłożył Bundestagowi obszerny (liczący ponad 30 stron) dokument prezentujący ww. projekt placówki dokumentacyjnej, oświatowej i kome-moracyjnej³².

Debata na temat projektu odbyła się 23.06.2022 r. podczas 44. posiedzenia Bundestagu³³. W dyskusji udział wzięli: sekretarz stanu w Kancelarii Kanclerza Claudia Roth, deputowani: Dorothee Bär (CDU/CSU), Marianne Schieder (SPD), Marc Jongen (AfD), Thomas Hacker (FDP), Jan Korte (Lewica), Erhard Grundl (Sojusz 90/Zieloni), Dirk Wiese (SPD), Annette Widmann-Mauz (CDU/CSU), Helge Frederik Lindh (SPD). Większość mówców wyraziła poparcie dla realizacji projektu. Krytyka znalazła się w wypowiedzi posła Marca Jongena, co zostało przez innych deputowanych przyjęte z dezaprobatą. Poseł Jongen wskazał na istnienie wielu innych pomników i miejsc upamiętnień ofiar II wojny światowej i wyraził wątpliwość, czy istnieje potrzeba budowy kolejnego takiego obiektu. Skarżył się m.in.

³⁰ Deutscher Bundestag, Drucksache 19/26137 z 18.01.2021 r., *Zeit- und Maßnahmenplan für einen Realisierungsvorschlag zur Errichtung einer Dokumentations-, Bildungs- und Erinnerungsstätte zur deutschen Besatzungspolitik während des Zweiten Weltkriegs*.

³¹ Deutscher Bundestag, Drucksache 19/31416 z 23.06.2021 r., *Zwischenbericht der Stiftung Deutsches Historisches Museum zur Arbeit an dem Realisierungsvorschlag zur Errichtung der Dokumentations-, Bildungs- und Erinnerungsstätte „Zweiter Weltkrieg und deutsche Besatzungsherrschaft in Europa“*.

³² Deutscher Bundestag, Drucksache 20/1845 z 10.05.2022 r., *Unterrichtung durch die Bundesregierung. Realisierungsvorschlag zur Errichtung eines Dokumentationszentrum „Zweiter Weltkrieg und deutsche Besatzungsherrschaft in Europa“*.

³³ Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll 20/44, Stenografischer Bericht z 23.06.2022 r., s. 4525–4534.

na to, że „Ciągłe prezentowane jest [w Niemczech – przyp. A.T.-P.] hipermoralne stanowisko, dla którego nie ma alternatywy, a wszelkie odmienne poglądy natychmiast budzą podejrzenia o nazizm”³⁴.

W tym kontekście warto przytoczyć wypowiedź posła Erharda Grundla (Sojuszu 90/Zieloni), który stwierdził: „Polska odczuwa dziś bezpośrednio skutki nastawionej wojny Rosji na Ukrainę. Jednocześnie ludność Polski okazuje solidarność swoim ukraińskim sąsiadom. Naturalność, z jaką to robi, wzrusza i zawstydza. Ta solidarność i ten humanitaryzm daje odwagę i nadzieję. Czynią one nas jednak także odpowiedzialnymi za to, aby nie pozostawiać naszych sąsiadów samych z tym zadaniem. Panie i Panowie! Centrum Dokumentacji może nam pomóc w zachowaniu świadomości, że nasza teraźniejszość zawiera wszystko, co wydarzyło się w przeszłości, jak również naszą wspólną przyszłość w Europie”³⁵.

Z kolei posłanka Annette Widmann-Mauz zwróciła uwagę, że trzeba będzie jeszcze poświęcić wiele uwagi temu, jak przedstawić ofiary wojny w różnych państwach dotkniętych okupacją, gdyż uwzględnione być muszą zróżnicowane uwarunkowania i skutki wojny. Prócz tego stwierdziła, że należy zaprezentować ściśle związki pomiędzy wojną mającą na celu podbój a ideologią rasową, okupacją i tyranią narodowosocjalistyczną³⁶.

Po dyskusji nastąpiło przekazanie dokumentu do trzech komisji Bundestagu (Komisji ds. Kultury i Mediów, Komisji Spraw Wewnętrznych i Stron Rodzinnych oraz Komisji Prawnej).

28 listopada 2022 r. odbyło się w Komisji Bundestagu ds. Kultury i Mediów publiczne wysłuchanie (*öffentliche Anhörung*) na temat realizacji omawianego projektu. Jednakże pod koniec stycznia 2023 r. rząd konstatawał, że konsultacje parlamentarne w tej sprawie nie zostały jeszcze zakończone³⁷.

Centrum ma dokumentować przyczyny, przebieg i skutki niemieckiej okupacji w latach 1939–1945 w państwach leżących od Narwiku po północną Afrykę, w których mieszkało 230 mln ludzi – dotkniętych represjami, ciemionych i mordowanych podczas rozpętanej przez Niemcy wojny. Koszt budowy obiektu (15 tys. m² powierzchni) oszacowano w projekcie na ok. 120 mln euro, a realizację wystawy stałej (na powierzchni 4 tys. m²) – na ok. 14 mln euro. Centrum ma prowadzić również działalność naukowo-badawczą, organizować konferencje i realizować program stypendialny.

³⁴ *Ibidem*, s. 4528.

³⁵ *Ibidem*, s. 4531.

³⁶ *Ibidem*, s. 4532.

³⁷ Deutscher Bundestag, Drucksache 20/5402 z 26.01.2023 r., Antwort der Bundesregierung auf die Kleine Anfrage der Fraktion CDU/CSU, *Bilanz der Beauftragten der Bundesregierung für Kultur und Medien*, s. 5.

Wnioski

Mimo iż w uchwale Bundestagu z 9.10.2020 r. stwierdzono, że Centrum Dokumentacyjne „Druga wojna światowa i niemiecka okupacja w Europie” nie jest projektem konkurencyjnym wobec innych istniejących miejsc pamięci (*Es soll durch den Standort keine Konkurrenz zu bestehenden Gedenkstätten erzeugt werden*) oraz że uwzględniona zostanie „specyfika różnych doświadczeń w poszczególnych państwach” (*die Besonderheiten der unterschiedlichen Erfahrungen in unterschiedlichen Ländern*), to jednak kolejny zapis – że celem jest stworzenie „porównawczej perspektywy europejskiej” (*vergleichende europäische Perspektive*) z uwzględnieniem podobieństw i różnic wynikających z rasistowskiej polityki Niemiec hitlerowskich – może budzić domniemanie, że jednak możliwa jest relatywizacja ocen i opinii na temat przebiegu okupacji w poszczególnych państwach. Formułowane nierzadko wobec Niemiec zarzuty o instrumentalizowanie historii wydają się znajdować tu potwierdzenie. Zgłaszane przez niektórych polityków (np. z partii Lewica) obawy, że może dojść do swego rodzaju „konkurowania ofiar” (*Opferkonkurrenz*) wydają się być również uzasadnione.

Porównując tempo prac nad oboma projektami, stwierdzić należy, że przygotowania do realizacji projektu Centrum Dokumentacyjnego przebiegają znacznie szybciej i znajdują większe poparcie w rządzie niż miejsce upamiętnienia polskich ofiar. Centrum Dokumentacyjne określone zostało przez Claudię Roth po posiedzeniu rządu w Mesebergu mianem „głównego projektu rządu federalnego” (*zentrales Vorhaben der Bundesregierung*). Potwierdza to także fakt, że dotąd nie ma decyzji co do lokalizacji placówki dotyczącej komemoracji Polaków – ofiar II wojny światowej. Jeśli chodzi o Centrum Dokumentacyjne – wiadomo, że będzie to budynek w pobliżu Niemieckiego Muzeum Historycznego.

Oba projekty podlegają procesowi uspołecznienia, gdyż do dyskusji nad nimi włączyły się społeczeństwa obu państw (Grupa Kopernika, towarzystwa niemiecko-polskie, historycy, politolodzy, fundacje, muzea, instytuty naukowo-badawcze).

Claudia Roth stwierdziła po posiedzeniu w Mesebergu, że w Berlinie oprócz dwóch omówionych powyżej projektów komemoracyjnych mają powstać jeszcze kolejne dwa:

- Pomnik ofiar komunistycznej tyranii (*für die Opfer kommunistischer Gewaltherrschaft*);
- Miejsce pamięci o ofiarach nazizmu wśród Świadców Jehowy (*NS-Opfer unter den Zeugen Jehovas*)³⁸.

³⁸ Jak wynika z odpowiedzi rządu udzielonej frakcji CDU/CSU w styczniu 2023 r., koncepcja została już wypracowana. W parku Tiergarten ma stanąć monument z brązu wraz z tablicą informującą o świadkach Jehowy prześladowanych w okresie nazizmu. W prace nad pomnikiem zaangażowana jest ponownie Rada Naukowa Fundacji Pomnik Pomordowanych Żydów Europy. Por. Deutscher Bundestag, Drucksache 20/5402 z 26.01.2023, Antwort der Bundesregierung

Rodzi się w związku z tym pytanie: jaka będzie hierarchia ważności?

W kontekście pomnika polskich ofiar niemieckiej okupacji w latach 1939–1945 warto przytoczyć wypowiedź z debaty, która odbyła się w Bundestagu 30.10.2020 r. Ówczesny minister spraw zagranicznych Heiko Maas stwierdził wtedy: „Oddanie sprawiedliwości polsko-niemieckiej historii to wielki cel, który możemy osiągnąć tylko wspólnie (Polacy i Niemcy). Dlatego tak ważne jest, aby – jak to zapisano we wniosku – od początku współpracowali z sobą eksperci z obu stron. Chodzi o to, aby patrzeć na przeszłość oczyma drugiej strony i tak tworzyć wspólne perspektywy. Na tych wspólnych perspektywach opierają się nasze bilateralne relacje, nasza przyjaźń z Polską i nasza europejska przyszłość. Miejsce, które utworzymy, nada nowy wymiar zrastającej się Europie, gdyż będzie miejscem niemieckim, polskim, europejskim, dotyczącym historii i ukierunkowanym ku przyszłości”³⁹.

Bibliografia

Dokumenty Bundestagu

- Drucksache 17/6145 z 9.06.2011 r., *Deutschland und Polen – Verantwortung aus der Geschichte, Zukunft in Europa*.
- Drucksache 17/14549 z 13.08.2013 r., *Entschädigung von deutschen Staatsbürgerinnen und Staatsbürgern polnischer Herkunft wegen Verfolgung im Nationalsozialismus*.
- Drucksache 17/14665 z 30.08.2013 r., *Entschädigung von deutschen Staatsbürgerinnen und Staatsbürgern polnischer Herkunft wegen Verfolgung im Nationalsozialismus*.
- Drucksache 19/23126 z 6.10.2019 r., *Gedenken an die Opfer des deutschen Vernichtungskriegs stärken und bisher weniger beachtete Opfergruppen des Nationalsozialismus anerkennen*.
- Drucksache 19/19156 z 13.05.2020 r., *Der Trauer um die deutschen Opfer des Zweiten Weltkrieges mit einer Gedenkstätte Ausdruck verleihen*.
- Drucksache 19/20915 z 8.07.2020 r., *Gedenken an die Opfer des deutschen Vernichtungskrieges und des NS-Besatzungsregimes im Osten 1939 bis 1945*.
- Drucksache 19/21223 z 22.07.2020 r., *Gedenken an die Opfer des deutschen Vernichtungskrieges und des NS-Besatzungsregimes im Osten 1939 bis 1945*.
- Drucksache 19/23708 z 30.10.2020 r., *Mit einem Ort des Erinnerns und der Begegnung dem Charakter der deutsch-polnischen Geschichte gerecht werden und zur Vertiefung der besonderen bilateralen Beziehungen beitragen*.
- Drucksache 19/26137 z 18.01.2021 r., *Zeit- und Maßnahmenplan für einen Realisierungsvorschlag zur Errichtung einer Dokumentations-, Bildungs- und Erinnerungsstätte zur deutschen Besatzungspolitik während des Zweiten Weltkriegs*.
- Drucksache 19/31416 z 23.06.2021 r., *Zwischenbericht der Stiftung Deutsches Historisches Museum zur Arbeit an dem Realisierungsvorschlag zur Errichtung der Dokumentations-, Bildungs- und Erinnerungsstätte „Zweiter Weltkrieg und deutsche Besatzungsherrschaft in Europa“*.

auf die Kleine Anfrage der Fraktion CDU/CSU, *Bilanz der Beauftragten der Bundesregierung für Kultur und Medien*, s. 5.

³⁹ Deutscher Bundestag, Plenarprotokoll 19/187, Stenografischer Bericht z 30.10.2022 r., s. 23584.

Drucksache 20/1845 z 10.05.2022 r., *Unterrichtung durch die Bundesregierung. Realisierungsvorschlag zur Errichtung eines Dokumentationszentrum „Zweiter Weltkrieg und deutsche Besatzungsherrschaft in Europa“*.

Drucksache 20/3987 z 14.10.2022 r., Schriftliche Fragen.

Drucksache 20/5402 z 26.01.2023 r., *Bilanz der Beauftragten der Bundesregierung für Kultur und Medien*.

Drucksache 20/6112 z 22.03.2023 r., *Gedenken der Bundesregierung an den Jahrestag der Befreiung vom Faschismus und an den Jahrestag des Überfalls auf die Sowjetunion*.

Plenarprotokoll 17/115, Stenografischer Bericht z 10.06.2011 r.

Plenarprotokoll 19/187, Stenografischer Bericht z 30.10.2020 r.

Plenarprotokoll 20/44, Stenografischer Bericht z 23.06.2022 r.

Inne dokumenty

Dokumentations-Zentrum 2. Weltkrieg, <https://www.gruene-bundestag.de/themen/kultur/dokumentations-zentrum-2-weltkrieg> [dostęp: 20.10.2022].

Koalitionsvertrag. Ein neuer Aufbruch für Europa Eine neue Dynamik für Deutschland Ein neuer Zusammenhalt für unser Land, <https://www.bundesregierung.de/resource/blob/974430/847984/5b8bc23590d4cb2892b31c987ad672b7/2018-03-14-koalitionsvertrag-data.pdf?download=1> [dostęp: 20.10.2022].

Koalitionsvertrag. Mehr Fortschritt wagen. Bündnis für Freiheit, Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit, https://www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Koalitionsvertrag/Koalitionsvertrag_2021-2025.pdf [dostęp: 20.10.2022].

Opracowania

Brössler D., *Bundestagsabgeordnete fordern ein Denkmal für polnischen NS-Opfer*, „Süddeutsche Zeitung”, 26.08.2019.

Frei N., *Polityka wobec przeszłości. Początki Republiki Federalnej i przeszłość nazistowska*, tłum. B. Müller-Ostrowska, Wydawnictwo Trio, Warszawa 1999.

Historikerstreit. Spór o miejsce III Rzeszy w historii Niemiec, red. M. Łukasiewicz, Aneks, Londyn 1990.

Salzen C. von, *Jahrestag des deutschen Überfalls auf Polen: Abgeordnete fordern Gedenkort in Berlin für polnische NS-Opfer*, „Tagesspiegel”, 26.08.2019, <https://www.tagesspiegel.de/politik/abgeordnete-fordern-gedenkort-in-berlin-fur-polnische-ns-opfer-4658272.html> [dostęp: 25.10.2022].

Spór o niemiecką pamięć. Debata Wälsler-Bubis, red. P. Buras, K. Wóycicki, Centrum Stosunków Międzynarodowych, Warszawa 1999.

Zur Bewältigung der NS-Zeit in der DDR. Defizite und Neubewertungen, Hrsg. Friedrich-Ebert-Stiftung, Bonn 1989.

Kwestia upamiętnienia ofiar II wojny światowej na forum Bundestagu (2020–2022)

Streszczenie

W artykule poddano analizie dwa projekty upamiętnienia w Berlinie ofiar II wojny światowej. Podstawę źródłową stanowią dokumenty Bundestagu, tj. stenogramy obrad plenarnych, zapytania poselskie i odpowiedzi rządu oraz projekty uchwał i same uchwały.

To bowiem w gestii Bundestagu leży m.in. przyjmowanie odpowiednich uchwał, na podstawie których organy egzekutywy realizują plany wznoszenia obiektów upamiętniających ofiary nazizmu. Pierwszy projekt dotyczy miejsca pamięci polskich ofiar niemieckiej okupacji w latach 1939–1945 (*Polen-Denkmal zum Gedenken an die polnischen Opfer der deutschen Besatzung 1939 bis 1945*), drugi ma dokumentować okupację niemiecką w całej Europie (*Dokumentationszentrum „Zweiter Weltkrieg und Besatzungsherrschaft“*). Realizacja obu tych projektów poparta została w umowie koalicyjnej z 7.12.2021 r. Porównując jednak tempo prac, stwierdzić należy, że przygotowania do realizacji projektu Centrum Dokumentacyjnego przebiegają znacznie szybciej i znajdują większe poparcie w rządzie niż miejsce upamiętnienia polskich ofiar.

Słowa kluczowe: ofiary nazizmu, upamiętnienie, Polska, Niemcy, Bundestag

The issue of commemorating the victims of World War II in the Bundestag (2020–2022)

Abstract

The article analyzes two projects for commemorating World War II victims in Berlin. The source basis are Bundestag documents, i.e., transcripts of plenary sessions, parliamentary questions and government responses, as well as draft resolutions and the resolutions themselves. This is because it is the responsibility of the Bundestag, among other things, to adopt the relevant resolutions on the basis of which the executive bodies implement plans to erect memorials to Nazi victims. The first project concerns a memorial of the Polish victims of the German occupation from 1939 to 1945 (*Polen-Denkmal zum Gedenken an die polnischen Opfer der deutschen Besatzung 1939 bis 1945*). The second is to document the German occupation throughout Europe (*Dokumentationszentrum „Zweiter Weltkrieg und Besatzungsherrschaft“*). The implementation of both projects was supported in the coalition agreement of 7.12.2021. However, comparing the pace of work on both projects, it should be noted that preparations for the Documentation Center project are progressing much faster and are finding more support in the government than the site for the commemoration of Polish victims.

Keywords: victims of Nazism, commemoration, Poland, Germany, Bundestag